

Ksenija Geršak¹

Predatorske revije in ostale pasti za mlade raziskovalce

Predatory Journals and Other Traps for Young Researchers

IZVLEČEK

KLJUČNE BESEDE: predatorska revija, nepoštena založniška praksa, raziskovalna past

Termin sporne revije uporabljamo za skupno poimenovanje plenilskih (predatorskih, roparskih) in lažnih revij, ki jih izdajajo neetični založniki s slabimi znanstvenimi nameni. Objava članka v takšni reviji ne prispeva ničesar k oceni znanstvene uspešnosti, čeprav članek opisuje odlično zasnovano in uspešno izvedeno raziskavo s poštenimi, kritično predstavljenimi rezultati. Sporne revije imajo skupne značilnosti. Oglašujejo se s ponarejenimi spletnimi stranmi, niso indeksirane v nobeni izmed pomembnih baz podatkov, imajo lažne mednarodne standardne serijske številke in faktorje vpliva ter neustrezne uredniške in recenzentske postopke. Pri njihovem prepoznavanju nam pomagajo sezname spornih revij in nepoštenih založniških praks ter kontrolni sezname. Ob tem pa se moramo zavedati in slediti etiki in integriteti v raziskovalnem delu.

ABSTRACT

KEY WORDS: predatory journal, irresponsible publication practice, research trap

We use the term predatory publishing for predatory and fake journals published by unethical publishers with poor scientific intent. The publication of an article in such a journal contributes nothing to the assessment of scientific performance, although the article describes an excellently designed and successfully conducted research with honest, critically presented results. Predatory journals have common characteristics that help us to identify them. They advertise with faked websites, are not indexed in databases, have fake international standard serial numbers and impact factors, and have inadequate editorial and review procedures. Lists of controversial journals, publishers, and checklists are helpful. At the same time, we must be aware of and follow ethics and integrity in research work.

¹ Prof. dr. Ksenija Geršak, dr. med., Medicinska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Vrazov trg 2, 1000 Ljubljana; ksenija.gersak@m.f.uni-lj.si

UVOD

Brez pisnega izdelka raziskovalno delo ni končano. Pisanje izpolni našo potrebo po beleženju pomembnih izkušenj in po delitvi znanja ter izkušenj z znanstveno, strokovno in laično publiko. Največkrat je pisni izdelek raziskovalno poročilo, izvimi raziskovalni ali pregledni raziskovalni članek. Članke objavljajo številne medicinske revije s tradicijo in ugledom, vsako leto pa nastajajo tudi nove, ki si utirajo svojo pot prepoznavnosti med bralci. Vzporedno z razmahom prostega, odprtega dostopa do publikacij (angl. *open access*) so se pojavili založniki, ki so izkoristili novo priložnost in pričeli oglaševati kratke uredniške postopke in hitro objavo, pogosto z uporabo nepoštenih praks in zavajanjem. V prispevku želimo mlade raziskovalce opozoriti na nepoštene založniške prakse in najpogostejše pasti, v katere se lahko ujamejo na ustvarjalni poti.

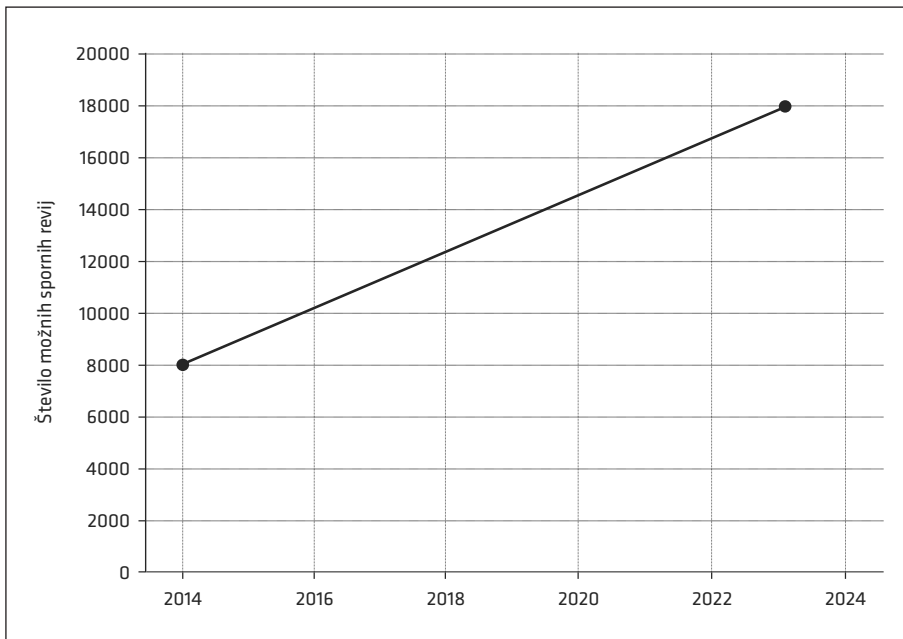
NEPOŠTENE ZALOŽNIŠKE PRAKSE

Izraz sporne revije uporabljamo za skupno poimenovanje revij, ki jih izdajajo neetični

založniki s slabim znanstvenim namenom (1). Delimo jih na:

- plenilske (predatorske, roparske) revije, ki se trudijo prikazati same sebe kot ugledne, čeprav to niso in
- lažne revije, ki ugrabijo identiteto neke druge, običajno ugledne revije, ki postane ugrabljena revija (angl. *hijacked journal*).

Termin »plenilske revije« je leta 2010 prvi uporabil ameriški bibliotekar Jeffrey Beall in opozoril na nepoštene založniške prakse, ki spodbujajo avtorje, da v njihovih revijah za plačilo objavijo svoje članke ali predstavitve raziskav na konferencah (2). V obdobju med letoma 2011 in 2017 je pripravil sezname domnevno spornih prosto dostopnih revij. Objavil je tudi seznam spornih založnikov in seznam lažnih meritev faktorjev vpliva. Žal je v letu 2017 seznam izgubil s spleta brez pojasnenih vzrokov. Obsegal je 8000 imen spornih revij in založnikov, nekateri med njimi so hkrati izdajali tudi več kot 100 spornih revij. Njegovo tradicijo

Slika 1. Povprečno povečanje možnih spornih revij v obdobju 2014–2023 v akademskem okolju (3).

nadaljujejo skupine, kot so Predatory Reports, Predatory Publishing, Ulrichs Web Global Serials Directory in Beall's list, vendar večinoma ostajajo anonimne (slika 1).

Znanstveno okolje ima svoje sisteme merjenja uspešnosti, ki zajemajo tudi objave v uglednih revijah s faktorjem vpliva in ustreznimi citati. Tako raziskovalci kot strokovnjaki, ki se odločijo za akademsko pot, so podvrženi tem meritvam. Ocena znanstvene uspešnosti je pomembna tudi za institucije in akademsko okolje, ki podeljujejo sredstva za raziskovalne projekte. Vse objave v spornih revijah so izločene iz ocenjevalnih postopkov in se ne priznavajo kot del avtorjeve bibliografije (4).

SKUPNE ZNAČILNOSTI SPORNIH REVIJ

Sporne revije imajo skupne značilnosti, s katerimi si lahko pomagamo, da jih prepoznamo (1, 4–6).

Imajo ponarejene spletne strani, ki posnemajo ime in izgled prave revije in so lahko uporabniku celo bolj prijazne ali odlično urejene. Ime revije je pogosto široko opredeljeno in lahko pokriva nepovezana področja. Pogosto v imenu uporabljajo izraze, kot so »biometrical«, »engineering« in podobno.

Revija ni indeksirana v nobeni izmed pomembnih baz podatkov, kot so Web of Science, Scopus ali Directory of Open Access Journals (DOAJ). Vendar na svoji spletni strani vseeno navajajo, kam so uvrščeni, navedene mednarodne baze so lahko tudi izmišljene.

Zavajajoči so podatki o založniški dejavnosti, objavljene so neustrezne ali »ukradene« lokacije sedeža podjetij, lažne pa so tudi mednarodne standardne serijske številke (angl. *International Standard Serial Number*, ISSN) za tiskano izdajo ali za različico v elektronski obliki (spletna različica, e-ISSN).

Revija oglašuje, da ima faktor vpliva (angl. *impact factor*, IF), ki je pomembno orodje za vrednotenje revij na podlagi podatkov o citiranosti. Sporne revije ne najdemo v bazah, ki vsebujejo zapise s podatki o fak-

torju vpliva za pomembnejše serijske publikacije iz svetovne produkcije, kot sta bazi JCR (angl. *Journal Citation Reports*) in SNIP (angl. *Source Normalized Impact per Paper*) (7). Pogosto navajajo lažne podatkovne zbirke, kot so Global Impact Factor, International Impact Factor, International Impact Factor Services in druge.

V uredniškem odboru in med uredniki so naštete neobstoječe osebe ali pa ugledni znanstveniki, katerih imena so zlorabili. Uredniški odbori običajno ne vključujejo žensk, uredniki pa niso iz ustreznega strokovnega ali raziskovalnega področja. Če podrobneje raziščemo imena urednikov, najdemo celo dokaze, da niso znanstveniki in ne pripadajo institucijam, ki jih navajajo.

Izdajatelj pošilja nezaželeno pošto, v kateri znanstvenike, ki nimajo ustreznih kvalifikacij za določeno področje, vabi, da bi postali recenzenti ali uredniki revije.

Uredniški in recenzentski postopki niso natančno napisani in so preveč preprosti v primerjavi z uglednimi revijami. Sporna revija zagotavlja časovno kratek recenzentski postopek, zelo hiter zaključek uredniškega postopka do končne objave v elektronski verziji in ne omogoča kontrole plagiatorstva. Izvedene recenzije so splošne in dajejo vtis vnaprej napisanega pozitivnega mnenja.

Za objavo članka v prostem dostopu pri sporni reviji je vedno potrebno plačilo (angl. *article processing charges*, APC). Stroški APC niso transparentni in avtor dobi obvestilo o njihovi višini šele po sprejemu članka. Lahko se zgodi, da avtor plača strošek objave, do objave pa nikoli ne pride. V tem primeru je objava v kvalitetni in legitimni reviji še vedno možna.

PREPOZNAVANJE SPORNIH REVIJ

Akademsko okolje in znanstveniki si prizadevamo, da vedno bolj širimo informacije, zavedanje in prepoznavanje spornih revij. Objava članka v sporni reviji je brez vrednosti,

čprav članek opisuje odlično zasnovano in uspešno izvedeno raziskavo s poštenimi, kritično predstavljenimi rezultati. Zato v zadnjih desetih letih v znanih repozitorijih narašča število objav, ki analizirajo »trg« spornih revij in delijo informacije, kako naj se avtorji izognejo pastem spornih revij.

Izoblikovala se je tudi mednarodna interdisciplinarna pobuda »Pomisli. Preveri. Predloži.« (angl. *Think. Check. Submit.*), ki želi z vrsto orodij in s praktičnimi nasveti izobraževati raziskovalce, spodbujati integriteto in graditi zaupanje v verodostojne raziskave in publikacije (8). V njej sodelujejo predstavniki pomembnih baz podatkov, kot so DOAJ, ISSN, LIBER (angl. *Association of European Research Libraries*), OAPEN (angl. *Online library of open access books*) in drugi. Pripravili so kontrolne sezname, s katerimi si raziskovalci pomagajo prepoznati sporno revijo ali pleniško monografijo. Kontrolni

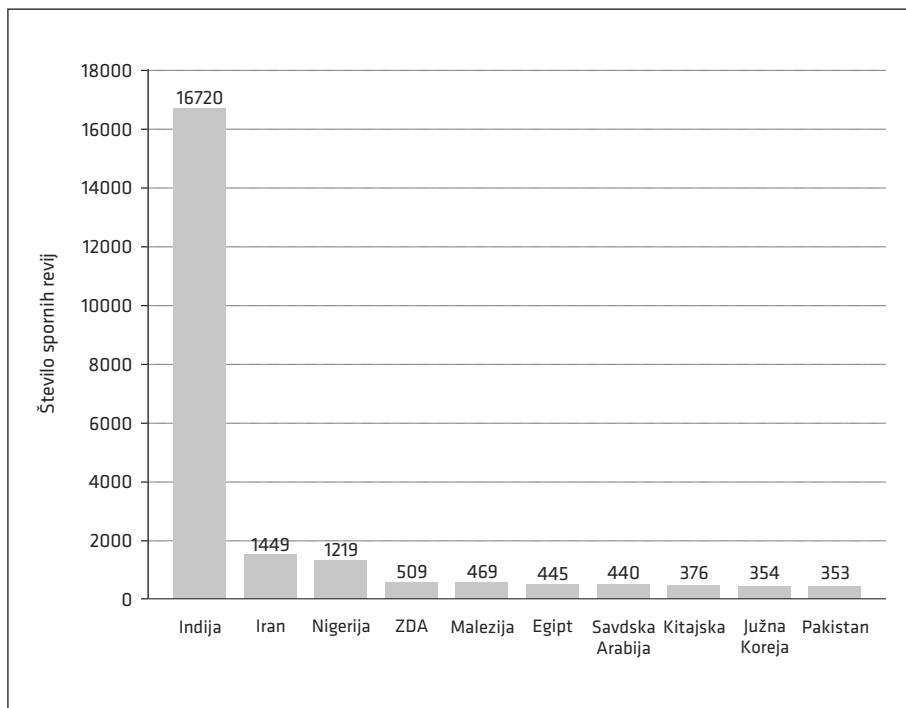
seznam »Think. Check. Submit.« je dostopen v različnih svetovnih jezikih, tudi v slovenščini (tabela 1).

Sporne revije nastajajo povsod po svetu, največ pa jih najdemo v Aziji, predvsem v Indiji in Iranu, sledijo jim Združene države Amerike, Nigerija in Malezija. V evropskem prostoru jih je največ v Združenem kraljestvu, ki je po navedbah avtorjev na 18. mestu med vsemi državami po številu spornih revij (slika 2) (9).

PASTI RAZISKOVALNEGA DELA

Pri pisanju raziskovalne naloge obstaja nekaj predvidljivih pasti, v katere se študenti ali mladi raziskovalci vedno znova ujamajo.

Vsaka raziskava mora imeti namen in cilje. Namen raziskovalne naloge je navadno en sam, za njegovo uresničitev si more raziskovalec ali skupina zastaviti enega ali več neposrednih ciljev. Običajno vsak

Slika 2. Države z največjim številom spornih revij (9).

Tabela 1. Kontrolni seznam za pomoč pri prepoznavanju sporne revije ali plenilske monografije (8).

<p>1. Ali vi oziroma vaši sodelavci poznate to revijo?</p> <p>1.1 Ali ste že prebrali kakšen članek v tej reviji?</p> <p>1.2 Ali je enostavno najti najnovejše članke v reviji?</p> <p>1.3 Ime revije: ali je ime revije enako imenu druge revije ali ga je mogoče zlahka zamenjati z njim?</p> <p>1.4 Ali lahko preverite informacije o reviji na portalu ISSN?</p>
<p>2. Ali lahko zlahka prepoznate založnika in stopite v stik z njim?</p> <p>2.1 Ali je ime založnika jasno prikazano na spletni strani revije?</p> <p>2.2 Ali lahko stopite v stik z založnikom po telefonu, elektronski in navadni pošti?</p>
<p>3. Ali revija jasno predstavi recenzentski postopek, ki ga uporablja?</p> <p>3.1 Ali je na spletni strani navedeno, ali postopek vključuje neodvisne/zunanje recenzente in koliko recenzentov pregleda članek?</p> <p>3.2 Ali založnik ponuja recenzije s strani strokovnega uredniškega odbora ali raziskovalcev z vašega področja?</p> <p>3.3 Ali revija zagotavlja sprejem članka (objavo) ali zelo kratek čas recenziranja?</p>
<p>4. Ali so članki indeksirani in/ali arhivirani na znanih mestih?</p> <p>4.1 Ali bo vaše delo indeksirano/arhivirano v mednarodni bazi, ki jo je mogoče zlahka najti?</p> <p>4.2 Ali založnik zagotavlja dolgoročno arhiviranje in hranjenje digitalnih publikacij?</p> <p>4.3 Ali založnik uporablja trajne digitalne identifikatorje?</p>
<p>5. Ali je jasno, katere stroške vam bodo zaračunali?</p> <p>5.1 Ali je na spletni strani revije pojasnjeno, čemu je plačilo namenjeno in kdaj bo zaračunano?</p> <p>5.2 Ali založnik na svoji spletni strani pojasnjuje, kako se financira?</p> <p>5.3 Ali navaja valuto in znesek plačil?</p> <p>5.4 Ali je na spletni strani založnika pojasnjeno, ali so na voljo kakšne oprostitve ali znižanja plačil?</p>
<p>6. Ali so na spletni strani založnika na voljo navodila za avtorje?</p> <p>6.1 Ali ima založnik pri revijah z odprtim dostopom jasno licenčno politiko? Ali obstajajo prednostne licence? Ali so dovoljene izjeme glede na potrebe avtorja? Ali so podatki o licenci vključeni v vse publikacije?</p> <p>6.2 Ali vam založnik omogoča, da obdržite avtorske pravice za svoje delo? Ali lahko svoje delo delite, na primer prek institucionalnega repozitorija, in pod kakšnimi pogoji?</p> <p>6.3 Ali ima založnik jasno politiko glede morebitnih navzkrižij interesov avtorjev, urednikov in recenzentov?</p> <p>6.4 Ali se ve, v katerih formatih bo vaše delo na voljo (npr. HTML, XML, PDF)?</p> <p>6.5 Ali revija beleži kakršne koli bibliometrične informacije oziroma citiranosti?</p>
<p>7. Ali je založnik član priznanih mednarodnih pobud?</p> <p>7.1 Ali je član Odbora za etiko objavljanja (COPE)?</p> <p>7.2 Če je revija odprto dostopna, ali je vpisana v Imenik revij z odprtim dostopom (DOAJ)?</p> <p>7.3 Ali revija gostuje na eni od platform INASP Journals Online (za revije, objavljene v Bangladešu, Nepal, Šrilanki, Srednji Ameriki in Mongoliji) ali African Journals Online (AJOL, za afriške revije)?</p> <p>7.4 Če je revija odprto dostopna, ali gostuje na platformi Scielo (za latinskoameriške znanstvene revije)?</p> <p>7.5 Če je revija odprto dostopna, ali je indeksirana v Latindexu (za revije, ki izhajajo v Latinski Ameriki, na Karibih, v Španiji in na Portugalskem)?</p> <p>7.6 Če je revija odprto dostopna, ali jo indeksira Redalyc (za revije, ki izhajajo v Latinski Ameriki in na Karibih, v Španiji in na Portugalskem)?</p> <p>7.7 Ali je založnik član drugega strokovnega združenja?</p>

cilj opisuje ena hipoteza, ki je predlog za razumevanje pojavov in procesov oz. mnenje o povezanosti med pojavi, ki jih raziskujejo.

Hipoteze morajo biti jasne, prepričljive in morajo spodbuditi bralca, da želi nadaljevati z branjem. Če je v nalogi premalo elementov znanstvenega dela, če ji manjka radovednost in izvirnost ali pa so odgovori na zastavljene hipoteze že znani vnaprej, je raziskovalno nalogo težko objaviti kot izvirni znanstveni članek (10). Obratno pa je lahko raziskovalna naloga zastavljena preveč ambiciozno. Avtorji si postavijo več hipotez, kot jih je mogoče kvalitetno preveriti pri nekem raziskovalnem problemu, z določenim raziskovalnim načrtom in metodologijo, tudi če so odlične.

Dobri ideji, ustreznemu namenu in odličnim hipotezam mora slediti pravilna zasnova raziskovalnega dela. Zasnova je okvir ali nabor metod in postopkov, ki se uporabljajo za zbiranje in analizo podatkov o spremenljivkah, določenih v izbranem raziskovalnem problemu. Poleg metod in postopkov je zelo pomembna primerna izbira števila enot, ki jih opazujemo (število poskusnih živali, preiskovancev, bolnikov). Neustrezna zasnova z nepravilnim številom opazovanih enot se lahko pokaže že med izvajanjem raziskave, zagotovo pa v zaključnem delu, ko nastopijo težave pri statistični analizi zbranih podatkov, ki zahtevajo pošteno in kritično razlago.

Izmišljanje podatkov ali rezultatov, ki niso bili pridobljeni z raziskavo ter ponarejanje ali spreminjanje rezultatov nimajo mesta v poštenem raziskovanju in pisanju.

Vse podporne izjave v raziskovalni nalogi ali raziskovalnem članku morajo biti navedene z ustreznimi viri, ki jih bralec zlahka preveri. Prezete ideje in dela, prikazana kot lastna, za katera ni natančno naveden vir, so plagiatorstvo. Glavni učinek plagiatorstva je zavajanje bralcev in pripisovanje novega znanja plagiatorju (11). Najizrazitejše je v preglednih raziskovalnih

člankih in pri sistematičnih strokovnih opisih posameznega področja, metod dela ali razvoja. Avtorji dobesedno prepisujejo besedne zveze ali celo odstavke iz izvornih člankov. V posameznih primerih se ne morejo izogniti uporabi iste besedne zveze kot v izvorni objavi, vendar mora biti organizacija misli nova, drugačna in kot taka lahko pripada novemu avtorju.

Revije preverjajo delež »prepisane« besedila z različnimi računalniški programi za iskanje ujemaajočih se besednih zvez, stavkov ali odstavkov. Pri tem se srečujemo tudi z vedno večjim problemom tako imenovanega samo-plagiatorstva (angl. *self-plagiarism*), odvečnih objav (angl. *redundant publication*) in deljenih objav (angl. *salami publication*) (12). Deljene objave lahko v grobem opredelimo kot objavo dveh ali več člankov, ki izhajajo iz ene same raziskave. Posamezna objava vključuje podatke, ki so ravno še dovolj obsežni, da iz njih pridobimo razumne rezultate in zaključke, ki ustrezajo merilom tipologije raziskovalnih člankov (npr. kratki znanstveni prispevek). Z drobljenjem se izgublja širina in znanstvena odličnost zasnovanega raziskovalnega dela.

ZAKLJUČEK

Sporne revije predstavljajo resno tveganje za integriteto znanstvene literature. Zavajajo raziskovalno in strokovno javnost. Čez noč lahko izginejo, s čimer izginejo tudi vsi podatki, ki pa so lahko verodostojni in del resnih raziskovalnih projektov ali programov. S tem se izgublja tudi pomemben delež denarja, saj avtorji spornim revijam plačajo stroške objave članka v prostem dostopu.

Raziskovalcem svetujemo, da pred vsako objavo natančno preverijo revijo oz. publikacijo, ki so jo izbrali. Pri tem si lahko kvalitetno pomagajo s kontrolnimi seznammi, kot je na primer »Think. Check. Submit.«. Vedno jim lahko pomagajo tudi bibliotekarji in strokovnjaki iz akademsko-raziskovalnega področja.

Za vse pa velja zaveza etiki v raziskovanju. Senat Univerze v Ljubljani (UL) je v letu 2014 sprejel Etični kodeks za raziskovalce UL, da bi postavil temelj etičnega ravnanja za pedagoge, raziskovalce in študente pri njihovih srečevanjih z etičnimi vprašanji pri akademskem in raziskovalnem delu (13). Vsak posameznik je odgovoren, da pri svojem raziskovalnem delu identificira

morebitna etična vprašanja in v primeru etično občutljivih tem pridobi napotke svojih predpostavljenih (npr. mentorja, vodje raziskovalnega projekta, vodje katedre, prodekan za raziskovalno delo) ali odobritev ustreznih etičnih komisij. Vsak raziskovalec se mora zavedati svojih kompetenc, odnosa do družbe in tudi pravil avtorstva, citiranja, objavljanja in recenziranja.

LITERATURA

1. Zupanič S. Sporne revije v znanstveni komunikaciji. *ISIS*. 2021; 30 (4): 21–26.
2. Beall J. What I learned from predatory publishers. *Biochem Med*. 2017; 27(2): 273–78.
3. Luger S. How did we get here? [internet]. Wien: Scholarly Communications in Transition, Austrian Transition to Open Access. [citirano 2024 Jan 15]. Dosegljivo na: <https://in-transition.at/how-did-we-get-here/>
4. Hojnik J. Roparske revije v znanosti. *Pravna praksa*. 2015; 49/50 (12): II-VIII.
5. Švab I. Predators and hijackers in academic publishing. *Eur J Gen Pract*. 2015; 21 (2): 95–6.
6. Predatory Journals in Science [internet]. Anonimus: The Predatory Reports team [citirano 2024 Jan 15]. Dosegljivo na: <https://predatoryreports.org/home>
7. COBISS. Faktorji vpliva revij: JCR | SNIP [internet]. Maribor: Institut informacijskih znanosti [citirano 2024 Jan 15]. Dosegljivo na: <https://www.cobiss.si/raziskovalci.htm#>
8. Identify trusted publishers for your research [internet]. Anonimus: Think. Check. Submit. [citirano 2024 Jan 15]. Dosegljivo na: <https://thinkchecksubmit.org>
9. Erfanmanesh M, Pourhossein R. Publishing in Predatory Open Access Journals: A Case of Iran. *Pub Res Q*. 2017; 33 (4): 433–44.
10. Grubič Z, Jevnikar P, Geršak K. Študentsko raziskovalno delo: njegov pomen in nepravilnosti, ki se jim je treba izogniti. *Med Razgl*. 2018; 57 (Suppl 1): 63–7.
11. Geršak K. Plagiatorstvo. *Zdrav Vestn*. 2011; 80: 331–33.
12. Abraham P. Duplicate and salami publications. *J Postgrad Med*. 2000; 46 (2): 67–9.
13. Etični kodeks za raziskovalce Univerze v Ljubljani [internet]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani [citirano 2024 Jan 20]. Dosegljivo na: https://www.uni-lj.si/raziskovalno_in_razvojno_delo/etika_in_integriteta_v_raziskovanju/